

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเรื่อง การพัฒนาโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนาโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน ใน 4 องค์ประกอบ คือ 1) มุมมองของครูในการปรับใช้วัฒนธรรม 2) สภาพแวดล้อมและสื่อ 3) กิจกรรมการเรียนรู้ 4) ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

คำถามของการวิจัย

1. ครูและผู้ทรงภูมิปัญญามีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสานอย่างไร
2. ในระหว่างที่ครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเข้าร่วมโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน ครูระดับอนุบาลในโรงเรียนบ้านห้วยวังและโรงเรียนบ้านต้นโพธิ์มีการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านด้านใดในการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลและปรับใช้อย่างไร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการเชิงคุณลักษณะ ผู้วิจัยดำเนินการเพื่อพัฒนาโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน เป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1. เตรียมการ

กำหนดหลักการ วัตถุประสงค์ เนื้อหา การดำเนินการใช้โปรแกรมฯ และการประเมินผล โปรแกรมฯ โดยดำเนินการตามลำดับดังนี้

- 1.1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 1.2 การเตรียมตัวผู้วิจัย
- 1.3 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชน
- 1.4 การประมวลข้อมูลและสรุปข้อมูลพื้นฐานเพื่อสร้างโปรแกรมฯ

ขั้นที่ 2 การสร้างโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้ วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน มีการดำเนินการตามลำดับดังนี้

- 2.1 นำข้อมูลในขั้นที่ 1 มากำหนดกรอบแนวคิดของโปรแกรมฯ
- 2.2 สร้างเอกสารและสื่อประกอบการใช้โปรแกรมฯ
- 2.3 สร้างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบข้อมูล

ขั้นที่ 3 การทดลองใช้โปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้ วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน มีการดำเนินการตามลำดับดังนี้

- 3.1 การเตรียมการก่อนทดลองใช้โปรแกรมฯ
- 3.2 ดำเนินการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.3 การตรวจสอบข้อมูล
- 3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเสนอผลการศึกษา

ขั้นที่ 4 การปรับปรุงและนำเสนอโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการ ปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการ จัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน มีการดำเนินการตามลำดับดังนี้

- 4.1 นำข้อมูลที่ได้จากขั้นที่ 3 มาปรับปรุงโปรแกรมฯ
- 4.2 นำเสนอโปรแกรมฯ ฉบับสมบูรณ์

สรุปผลการวิจัย

ข้อค้นพบระหว่างดำเนินการทดลองใช้โปรแกรมฯ

1. กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างดำเนินการทดลองใช้โปรแกรมฯ

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการทดลองใช้โปรแกรมฯ มาปรับปรุงแก้ไขโปรแกรมฯ ซึ่งโปรแกรมที่ปรับปรุงแล้วประกอบด้วยแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์ สาระ การดำเนินการใช้โปรแกรมฯ และการประเมินผล การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เริ่มจาก ระยะที่ 1 ถักทอสัมพันธ์ ระยะที่ 2 ปฏิบัติการ ประกอบด้วย 3 ช่วง คือ (1) การสร้างความตระหนัก (2) การคัดเลือก และ (3) การชี้จุดสำคัญ ระยะที่ 3 สรุป ลักษณะเด่นของโปรแกรมฯ คือเน้นให้ครูได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ทรงภูมิปัญญา โดยชี้จุดสำคัญให้ครูเกิดการคิดอย่างถี่ถ้วน ในลักษณะของ 1) การวิเคราะห์เหตุปัจจัยที่ขึ้นต่อกันตามธรรมชาติ 2) การค้นหาคุณค่าที่แท้จริง 3) การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 4) การพิจารณาตามหลักธรรม เพื่อให้ครูเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมเพื่อการจัดประสบการณ์อย่างเข้าใจแก่นสาร และสอดคล้องกับสภาพ ปัญหา และความต้องการของเด็กระดับอนุบาล ในชุมชน

ลักษณะเด่นของโปรแกรม คือ เป็นโปรแกรมเชิงพัฒนาที่กำหนดวัตถุประสงค์และแนวปฏิบัติให้ครูและผู้ทรงภูมิปัญญามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ กำหนดเนื้อหา กิจกรรม สถานที่ และเวลาซึ่งมีความยืดหยุ่นตามสภาวะของกลุ่ม

2. ผลการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านในการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลระหว่างดำเนินการทดลองใช้โปรแกรมฯ

โรงเรียนบ้านห้วยรัง

1. มุมมองของครูในการปรับใช้วัฒนธรรม

ครูได้รับการพัฒนาให้เกิดมุมมองการปรับใช้วัฒนธรรมอย่างสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของเด็กในชุมชน ครูจึงนำวัฒนธรรมพื้นบ้านเกี่ยวกับเกษตรกรรม หัตถกรรม วรรณกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนา มาปรับใช้ในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก

2. การจัดสภาพแวดล้อมและสื่อ

สภาพแวดล้อมนอกห้องเรียนครูเน้นจัดสภาพแวดล้อมในสวนเกษตร ซึ่งจะปลูก ผักพื้นบ้าน และพืชที่ปลูกไว้ทำเครื่องใช้สอยคือ ฟ้ายและกก ส่วนในบริเวณสนามเด็กเล่น ได้ทำการปรับปรุง ซ่อมแซมและนำของเล่นจากธรรมชาติมาจัดให้เด็กได้เล่นเพิ่มเติมจากของเล่นเดิม คือ ท่อนไม้ เนินดิน ชิงช้า และศาลาพักผ่อน

สภาพแวดล้อมและสื่อในห้องเรียนนั้น มีการนำเครื่องใช้พื้นบ้าน เช่น ผ้าแพรว เสื้ออก กระจาด กระดัง ซอง ไซ อี้ว หลาก ก็ ฟืม โม่หิน และสื่อจากธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ ดอกไม้ ฟางข้าว และท่อนไม้ รวมทั้งมีการนำเรื่องราว และนิทานพื้นบ้านมาเป็นสื่อในการเรียนรู้ด้วย

3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตชาวนาในชุมชน เน้นเนื้อหาการเรียนรู้เกี่ยวกับ เกษตรกรรม เช่น การปลูกพืชผัก ทัศนกรรม เช่น การทอผ้า ทอเสื้ออก ประเพณีตามฮีต 12 เช่น บุญเข้าพรรษา บุญข้าวสาก ลักษณะการจัดกิจกรรมเป็นการลงมือปฏิบัติจริงตามเหตุการณ์จริงที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต ฤดูกาลและธรรมชาติของชุมชน ครูมีบทบาทเป็นผู้จัดเตรียมอุปกรณ์การเรียนรู้ เด็กได้ทำกิจกรรมกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อยและรายบุคคล

4. ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ครูมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการวางแผนการจัดประสบการณ์ โดยครูระดับอนุบาล มีการปรึกษา ร่วมมือกับผู้ทรงภูมิปัญญาและประชาชนในชุมชน เพื่อการออกแบบสื่อและ กิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็ก โดยครูเป็นผู้ประสานกับชุมชน

โรงเรียนบ้านต้นโพธิ์

1. มุมมองของครูในการปรับใช้วัฒนธรรม

ครูได้รับการพัฒนาที่ทำให้เกิดมุมมองในการปรับใช้วัฒนธรรมอย่างเชื่อมโยงกับปัญหา และความต้องการของเด็ก เห็นความสำคัญของการดำรงชีวิตที่ต้องทำให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ครูให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับการปลูกพืชผัก การบำรุงดิน การใช้น้ำอย่างรู้คุณค่า ครูจึงนำวัฒนธรรมพื้นบ้านด้านเกษตรกรรมมาปรับใช้ในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก

2. การจัดสภาพแวดล้อมและสื่อ

ครูเน้นการจัดสภาพแวดล้อมนอกห้องเรียนโดยปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านด้านเกษตรกรรม โดยมีการปลูกพืชผักพื้นบ้าน การทำปุ๋ยหมัก การทำฮอร์โมนผลไม้ รวมทั้งมีการแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมในโรงเรียนด้วย เช่น การบำบัดน้ำเสีย การกำจัดกลิ่นห้องส้วม

3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับฤดูกาลตามธรรมชาติโดยเน้นเนื้อหาการเรียนรู้เกี่ยวกับเกษตรธรรมชาติ ลักษณะการจัดกิจกรรมเป็นการลงมือปฏิบัติจริง ครูมีบทบาทเป็นผู้จัดเตรียมอุปกรณ์การเรียนรู้เด็กได้ทำกิจกรรมกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อยและรายบุคคล

4. ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ครูมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมีการวางแผนการจัดประสบการณ์ร่วมกันมากขึ้นและมีการปรึกษาและร่วมมือกับผู้ทรงภูมิปัญญาในการวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็ก

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเพื่อพัฒนาโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสานมีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายได้ดังต่อไปนี้

1. คุณค่าของโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน

1.1 บทบาทครูกับการพัฒนาการศึกษาเพื่อเด็ก เพื่อชุมชน จากการที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 ได้กำหนดให้สถานศึกษาร่วมกับ บุคคล ครอบครัว องค์กร ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น จัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งหาวิถีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน เช่นเดียวกับโปรแกรม

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน เป็นแนวทางที่ส่งเสริมและพัฒนาให้ครูประสานความร่วมมือกับบุคคลในชุมชน อย่างเป็นกระบวนการเอื้อให้ครูได้พัฒนาตามศักยภาพของตนร่วมกับผู้ทรงภูมิปัญญาซึ่งเป็นผู้ที่สั่งสมภูมิรู้และประสบการณ์ผ่านการปฏิบัติ และสืบสานวัฒนธรรมอันดีงามในชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดมวลพลังแห่งการร่วมคิดร่วมทำจากรากฐาน ร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหา ในชุมชนหรือสังคม ค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้วให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

บทบาทครูในยุคปฏิรูปคงไม่ใช่เพียงบทบาทในห้องเรียนหรือในโรงเรียน ครูต้องเรียนรู้ชุมชน ให้ชุมชนเป็นห้องเรียนในการที่จะให้เด็กได้เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติสังคมและวัฒนธรรม โดยครูจะต้องเข้าใจ ตระหนักในคุณค่าทางสังคมวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นสิ่งหล่อหลอมและพัฒนาเด็ก

ครูจะต้องมีโลกทัศน์ของความสมดุลระหว่างความเป็นพื้นบ้านกับความเป็นสากล ครูต้องเป็นนักพัฒนาที่เข้าใจความสมดุลนี้ ไม่ใช่ลุ่มหลงมัวเมาในความเป็นสากล ครูต้องตระหนักไว้ว่าการจัดการศึกษาต้องนำพาเด็กไปสู่ความดีงามและความยั่งยืนของชุมชนภายใต้ระบบการเอื้ออาศัยกันของสังคมทุกส่วน ซึ่งครูมีบทบาทสำคัญในการที่จะเป็นผู้เรียงร้อยบุคลากรทุกส่วนให้เข้ามามีส่วนร่วมอันจะก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับสุนทร อมรวิวัฒน์ (2544) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในชุมชนกลับจะเป็นสะพานเชื่อมโยงให้โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คนในชุมชนมีส่วนร่วมกับครู ในการให้การศึกษาแก่ลูกหลาน เขาเยาวชนของเราจะได้รับการปลูกฝังให้รู้และรักท้องถิ่นที่เขาอยู่ มองเห็นคุณค่าและปัญหาที่หมู่บ้านของเขามี ผู้เรียนจึงพร้อมที่จะเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน และในอนาคตเขาจะเป็นพลังเกื้อหนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งจะเกิดผลย้อนกลับมาสู่ชีวิตที่สงบสุขของตนเองและครอบครัว

1.2 การพัฒนาการศึกษาในวิถีวัฒนธรรมนั้น ผู้ร่วมพัฒนาต้องมีความเข้าใจ มีจิตสำนึกและความตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ซึ่งเห็นว่าในโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน ได้ให้ความสำคัญกับขั้นตอนนี้มากจึงจัดสัมมนาขึ้นเพราะจะเป็นการสร้างฐานความเข้าใจปลูกจิตสำนึก เพื่อ สร้างกระบวนการทัศนใหม่แห่งการพัฒนา โดยมุ่งให้ครูตระหนักในบทบาทของตนเอง ในการที่จะทำความเข้าใจธรรมชาติ มองทุกสรรพสิ่งอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์ เพราะรากฐานของวัฒนธรรมคือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ ครูจึงต้องพัฒนาจิตให้ละเอียดขึ้น โดยเอาความจริงในธรรมชาติเป็นฐาน การจัดกิจกรรมในช่วงสัมมนามุ่งให้ครูใช้ชีวิตท่ามกลางธรรมชาติ ณ สวนป่า

ที่อุดมสมบูรณ์กลางหุบเขามีลำธารไหลผ่านตามแนวสวน มีผู้ทรงภูมิปัญญาที่เข้าใจธรรมชาติและปฏิบัติตนอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติเป็นผู้ชี้แนะ ครูได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้ทรงภูมิปัญญา โดยได้ใช้ชีวิตท่ามกลางธรรมชาติร่วมกัน ได้เรียนรู้และปฏิบัติตามวิถีชีวิตของผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นเวลา 1 วัน 1 คืน ซึ่งมุ่งสร้างความตระหนักที่จะให้ครูเข้าใจธรรมชาติที่จะนำสู่การพัฒนาตนและพัฒนาเด็ก โดยการสัมมนาครั้งนี้ได้ตั้งชื่อว่า “หัวใจเรา หัวใจโลก หัวใจเดียวกัน : การค้นหากระบวนการทัศน์ใหม่แห่งการพัฒนาเด็กปฐมวัยบนพื้นฐานแห่งธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรมและมรดกทางภูมิปัญญา”

ครูจะได้สัมผัสประสบการณ์เรียนรู้ธรรมชาติแห่งธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับที่ประเวศ วะสี (2537) กล่าวว่า ธรรมชาตินั้นละเอียดอ่อนและเชื่อมสัมพันธ์กันสุดประมาณอันเป็นผลของการสร้างสรรค์ตามธรรมชาติ นับเวลาด้วยพันล้านปี ถ้าจะนับเป็นธรรมชาติปัญญา (nature wisdom) ก็เป็นปัญญาอันบริสุทธิ์ปราศจากกิเลส และเป็นปัญญาที่ครอบคลุมความเกี่ยวข้องของสรรพสิ่งทั้งหมดในธรรมชาติ จึงเป็นมหาปัญญาอย่างแท้จริง ซึ่งมนุษย์ควรจะศึกษาธรรมชาติจนเข้าใจธรรมชาติและมีสัมมาอาชีวะโดยไม่ทำลายธรรมชาติหรือทำมาหากินโดยฟุ้งเฟ้อหรือโดยสารไปกับความสมดุขของธรรมชาติ จะเกิดเป็นความปรกติ หรือศานติ หรือยั่งยืน หรือศีลธรรม

ครูมีบทบาทและหน้าที่สำคัญโดยตรงที่จะต้องจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เด็กและเยาวชนไปสู่ธรรมชาติปัญญา ซึ่งครูจะต้องเป็นผู้ที่เข้าใจและเป็นแบบอย่างที่ดี ดังนั้นการสร้างจิตสำนึกใหม่ในการพัฒนาการศึกษาหรือการพัฒนาสังคมทุกๆ ด้านนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะถ้าบุคคลขาดความเข้าใจ ขาดจิตสำนึกร่วม ขาดความมุ่งมั่นตั้งใจ ขาดศรัทธาย่อมจะส่งผลต่อการปฏิบัติ ในโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน ผู้วิจัยจึงได้ตั้งชื่อระยะนี้ว่า “สร้างความตระหนัก” ซึ่งอยู่ในระยะแรกของขั้นปฏิบัติการของโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน

1.3 การพัฒนาครูชนบทอีสานต้องเชื่อมประสานกับวัฒนธรรมข้าว วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนชนบทอีสานผูกพันอยู่กับวิถีวัฒนธรรมข้าว คนในชุมชนยังคงปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก มีประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติ คือ ฮีต 12 ซึ่งถึงแม้ปัจจุบันจะมีวิถีการปฏิบัติที่ปรับเปลี่ยนไปบ้างในรายละเอียดซึ่งแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวทางวัฒนธรรมในบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป (เอกวิทย์ ณ ถกลาง, 2544) ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยพบว่าผู้คนยังคงปฏิบัติและสืบสานวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะผู้คนในวัยกลางคนและวัยชราแต่ยังขาดการเชื่อมโยงสืบสานกับเด็กและเยาวชน ในชุมชนถึงแม้พ่อแม่ยังคงทำนา ครูยังคงทำนา แต่เด็กและเยาวชนกลับลืมท้องนา พ่อแม่

กลับส่งเสริมอยากให้ลูกเรียนสูงๆ ไปให้พ้นไร่พันทนา จึงเป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงที่ผู้วิจัยได้กลับเข้าไปสัมผัสกับชุมชนในช่วงที่ทำวิจัย ภาพของเด็กๆ ในชุมชนเปลี่ยนไปมาก ในชุมชนพ่อแม่ยังคงทำนา ทำไร่ เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ขายข้าวส่งลูกเรียน แต่ลูกๆ กลับจับมือถือโทรศัพท์ที่เล่นกับกลุ่มเพื่อนอย่างสนุกสนาน เด็กๆ นั่งหน้าจอ ที วี ทีวี ทั้งวันโดยไม่รู้สึกรู้สีก่อนนอน เด็กๆ ในชุมชนเริ่มเดินทางไปเรียนพิเศษในเมือง ชาวนาที่มีฐานะเริ่มส่งลูกเข้าเรียนในเมือง เด็กบางคนถูกผลักดันให้ออกจากชุมชนตั้งแต่ในวัยอนุบาล ภาพเหล่านี้กลายเป็นภาพแห่งเกียรติยศ ศักดิ์ศรี ที่ชาวนาส่วนมากคิดว่าเป็นสิ่งดีงาม แสดงถึงศักยภาพที่เหนือกว่าและผู้วิจัยคาดว่าภาพเหล่านี้คงปรากฏมากขึ้นตราบดีที่ค่านิยมทางการศึกษาหรือจุดมุ่งหมายของการพัฒนายังไม่เปลี่ยนไป

การปฏิรูปการศึกษาเพื่อการปฏิรูปสังคม ควรจะมีแนวนโยบายที่เชื่อมลงสู่การปฏิบัติในการที่จะให้เกิดเครือข่ายการพัฒนาที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมพื้นฐานของแต่ละชุมชน สร้างสำนึกของคนในชุมชน เด็ก และเยาวชนให้ตระหนัก รู้คุณค่าและให้เกิดการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านทั้งในโรงเรียนและชุมชน ซึ่งโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดการประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน อาศัยแนวคิดหลักการให้ครูและชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อค้นหาศักยภาพ แล้วร่วมสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรมเชื่อมโยงลงสู่การพัฒนาเด็ก

การพัฒนาครูทุกระดับทุกท้องถิ่นในชนบทอีสานนั้นต้องทำให้เกิดการศึกษาเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมแห่งการทำนา ครูต้องปลูกจิตสำนึกให้เด็กและชุมชนเห็นว่า การทำนานั้นเป็นการประกอบสัมมาอาชีพที่จะต้องสืบสานและสร้างสรรค์ให้สอดคล้องกับยุคสมัยยึดหลักการทำนาแบบยั่งยืนให้สามารถมีชีวิตอยู่อย่างพอเพียงให้การทำนานั้นเป็นเหมือนดังการประพฤติธรรมดังคำกล่าวของพุทธทาสภิกขุ (2545) ที่กล่าวว่า "การปฏิบัติธรรมคือการทำนาอย่างหนึ่ง การทำนาตามแบบของพระพุทธเจ้านั้นมีสัจจะเป็นเนื้อหา มีความสำรวมเป็นวัฏล้อมนา มีตะบะเป็นน้ำสำหรับทำนา มีปัญญาเป็นแอกและไถ มีสติเป็นผาลและปฏัก มีหิริเป็นงอนไถ มีมโนเป็นเชือกสำหรับชักบังคับไถ มีศรัทธาเป็นข้าวพืช แล้วก็มีความรักสำหรับเป็นวัวไถนา มีโลภจะเป็นการเก็บเกี่ยวข้าว ทำไปๆ ไม่มีความเศร้าโศก จนกว่าจะออกผลสุดท้ายมาเป็นอมตธรรม คือ พ้นจากความตาย และอยู่เหนือความตายได้"

จากการดำเนินการใช้โปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดการประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสานพบว่าครูเลือกที่จะนำวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ล้วนแต่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตชาวนามาปรับใช้ในการจัดการประสบการณ์สำหรับเด็ก เช่น การเลือกการทำบุญตามฮีต 12 มาปรับประยุกต์กับการเรียนรู้หน่วยข้าว เพื่อให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับข้าวในลักษณะที่เชื่อมโยงกับชีวิต การเรียนรู้เกี่ยวกับกา

เพาะปลูก หรือการเรียนรู้ที่ติดกรรม ซึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชน อันจะนำพาให้เด็ก และชุมชนได้สืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนซึ่งจะนำสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

1.4 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกมาจากชีวิตจิตใจของครู เด็กและชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ครูเริ่มปรับกิจกรรมอย่างเข้าใจน้อมนำคุณค่าสู่เด็ก เคารพในภูมิรู้ชาวบ้าน ครูจะเกิดความเอื้ออาทร สัมพันธ์กับเด็ก ครูจะถ่ายทอดทุกอย่างผ่านการตระหนักรู้ เมื่อจิตครูสงบเข้าใจธรรมชาติ มีสติยอมทำให้เกิดญาณทัศนะในการที่จะพัฒนาตนเอง และชุมชน ครูจะมีจิตสำนึกแห่งความเมตตาเอื้ออาทร ซึ่งการพัฒนาตามโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน เป็นหลักการที่เน้นให้ครูเข้าใจถึงหลักธรรมะ เข้าใจความเชื่อมโยงของทุกสรรพสิ่งเพื่อนำมาพัฒนาตัวตนภายในของแต่ละบุคคล ซึ่งแนวทางการพัฒนาครูควรจะได้คำนึงถึงศักยภาพเหล่านี้ โดยให้ครูหันมาพิจารณาศักยภาพของตน เชื่อมต่อกับคุณค่าเดิมของชุมชน วิเคราะห์ สร้างสรรค์เพื่อนำมาแก้ปัญหาและพัฒนาเด็กในชุมชน สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้น่าจะเป็นแนวทางให้ครูต้นแบบ ครูแห่งชาติ หรือครูแกนนำได้ตระหนักในการที่จะประสานกับชุมชน โดยไม่ใช่มุ่งที่การสร้างเครือข่ายเฉพาะกลุ่มครู

แนวนโยบายการพัฒนายกย่องให้เกียรติครูควรได้นำแนวทางของโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน เพื่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายกับผู้รู้ในชุมชน ชาวบ้าน พระสงฆ์หรือองค์กรทั้งในและนอกชุมชน ซึ่งองค์กรพัฒนาครูควรได้นำศักยภาพเหล่านี้ของครูและสถานศึกษามาเป็นเกณฑ์พิจารณาในการสนับสนุนความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ และควรนำมากำหนดเป็นแนวทางสำคัญอันจะทำให้ครูเห็นความสำคัญของการพัฒนาธรรมชาติแห่งวิชาชีพ เห็นความสำคัญของเด็กและชุมชน เคารพในคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ครูจะปรับเปลี่ยนบทบาทมาเป็นนักพัฒนาชุมชนที่เกื้อกูลเด็ก เกื้อกูลชาวบ้าน และเส้นทางแห่งเกียรติยศของครูควรให้ชุมชนเป็นผู้ประเมินด้วย ซึ่งอาจจะเป็นในรูปแบบของการนำเสนอผลงานของครูที่แสดงถึงศักยภาพการประสานกับชุมชน หรือผู้รู้ในชุมชนที่สะท้อนถึงการพัฒนาเด็กและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน จึงจะทำให้เกิดการศึกษาค้นคว้าที่จะทำให้เกิดพลังทางสังคม อย่างเป็นรูปธรรมซึ่งโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนี้เป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้เกิดการพัฒนาในลักษณะดังกล่าว

1.5 ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาในด้านต่างๆ ของชุมชน ประวัติศาสตร์ของชุมชนสะท้อนให้เห็นรากเหง้าทางวัฒนธรรม ในชุมชนบ้านห้วยวังเป็นชุมชนที่ก่อร่างสร้างตัวจากการนำของพระสงฆ์ จึงมีพระเป็นผู้นำในการประสานให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ ชุมชนจึงเติบโตอย่างมั่นคงซึ่งจะเห็นได้ว่า ชุมชนกับวัดมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น มีพระเป็น ผู้นำทางศีลธรรม ผู้คนในชุมชนจึงมีพื้นฐานจิตใจใฝ่ธรรมะกลายเป็นชุมชนของผู้ประพฤติธรรมซึ่งสอดคล้องกับหลักการของโปรแกรมฯ ที่มุ่งพัฒนาจากพื้นฐานทางจิตใจก่อน เมื่อผู้ดำเนินโปรแกรมฯ เข้าไปประสานเชื่อมต่อเพื่อพัฒนา หรือแม้จะเป็นการพัฒนาในด้านอื่นๆ การที่มีพื้นฐานของชุมชนดีย่อมส่งผลให้ประสบผลสำเร็จมากกว่า

ในทางตรงกันข้ามถ้าชุมชนมีภูมิหลังและประวัติศาสตร์ที่เน้นการแก่งแย่งแข่งขัน เบียดเบียน ซึ่งผู้วิจัยพบว่าผู้คนที่ก่อตั้งชุมชนบ้านต้นโพธิ์ในยุคแรก คือนายพราน ผู้คนในชุมชนจึงมีพื้นฐานความเป็นอยู่ ที่แตกต่างจากชุมชนบ้านห้วยวัง ซึ่งพบว่าในชุมชนไม่ปรากฏชัดเจนว่ามีผู้นำทางศีลธรรมที่เข้มแข็ง หรือมีแต่ขาดบทบาทการเชื่อมประสาน จึงส่งผลให้การดำเนินโปรแกรมฯ หรือการพัฒนาที่เน้นการทำงานจากฐานรากมีประสิทธิผลแตกต่างกันใน 2 ชุมชน ดังกล่าว

ในหลักการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษาหรือด้านอื่นๆ ครูหรือนักพัฒนาคงไม่สามารถที่จะเลือกพัฒนาเฉพาะที่ได้ ครูหรือนักพัฒนาจึงต้องศึกษาชุมชนค้นหาให้พบศักยภาพของชุมชนทั้งในแง่มุมมองทางประวัติศาสตร์และสภาพของชุมชนในปัจจุบันเพื่อกำหนดเป็นแนวทางแก้ปัญหาและกำหนดเป็นจุดมุ่งหมายที่พึงประสงค์ของชุมชนในอนาคต

1.6 ชุมชนชนบทอีสานเป็นชุมชนที่มีความสามัคคี ยึดถืออุดมการณ์แห่งความเป็นพี่น้องผูกพันอยู่กับสังคมเครือญาติ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาและยังคงยึดถือและปฏิบัติตามตามประเพณีท้องถิ่นที่แสดงความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ฤดูกาล ตามวิถีชีวิตชาวนา แต่ก็พบว่ามี การแปรรูปปรับเปลี่ยนไปบ้าง แต่ก็ยังมีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นแฝงอยู่

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในยุคปัจจุบันพบว่ามีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนในชุมชนชนบทอย่างมาก ความเจริญทางวัตถุไหลบ่าเข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว ผู้คนในชุมชนเริ่มสับสนและวิ่งตามกระแสนิยม เมื่อมีการพัฒนาที่สวนกระแสสังคม คือการปลูกจิตสำนึกด้านวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งล้วนเป็นคุณค่าที่แฝงด้วยหลักธรรมแห่งความเกื้อกูลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ จึงเป็นการกระตุ้นให้หวนคิดทบทวนในคุณค่าเพื่อที่จะนำมาปรับประยุกต์ใช้เพื่อการเป็นอยู่อย่างมีสติไม่หลงกระแสแห่งวัตถุ ซึ่งสอดคล้องกับ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544) ที่กล่าวว่า ยุคนี้เป็นยุคสมัยที่สังคมไทยกำลังมีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงแนวทางหลักคือ การกลับมาเป็น “ไท” ทุกด้านของชีวิต ทั้งนี้เพราะเวลาเปลี่ยนผ่านแห่งศตวรรษนี้ เราได้รับ

บทเรียนทางเศรษฐกิจ การเมืองอันรุนแรง ชับซ้อนอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน การกลับมาตั้งหลัก เป็นไทยอย่างมีศักดิ์ศรีจำเป็นต้องรู้เท่าทันโลก รู้ตัวเองและสังคมของเราอย่างถึงแก่นประกอบกัน

การพัฒนาการศึกษาในชุมชน จึงเป็นเสมือนการตอกเสาเข็มแห่งชีวิตลูกหลาน เยาวชน ให้เติบโตขึ้นอย่างรู้ตน รู้ชุมชน สำนึกในคุณค่าของความดีงามที่บรรพชนได้สืบสานไว้แล้วนำ ศักยภาพของชุมชนมาเป็นฐานในการพัฒนาให้สอดคล้องกับยุคสมัย อันจะนำพาให้เกิดความ เข้มแข็งของชุมชน และยืนหยัดอย่างมั่นคง การปลูกกระแสสำนึกแห่งชุมชน โดยการปรับใช้ วัฒนธรรมพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาการศึกษาของชุมชนจึงเป็นแนวทางหลักที่สำคัญยิ่งของ การพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความยั่งยืนของชุมชนและสังคม

1.7 ผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นบุคคลผู้มีคุณธรรม มีจิตสำนึกสาธารณะ ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูล กับธรรมชาติและสังคม เป็นบุคคลต้นแบบของชุมชนและสังคม เพราะเป็นผู้ที่สั่งสมภูมิรู้คู่กับ ภูมิธรรมโดยผ่านการเรียนรู้และปฏิบัติจากวิถีชีวิต จนมีชีวิตที่ดีงาม เมื่อผู้ทรงภูมิปัญญาได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับครูเพื่อพัฒนาการศึกษาในชุมชน จึงเกิดพลังการเรียนรู้ที่เชื่อมต่อกับฐานของ ชีวิต ธรรมชาติ อันเป็นวัฒนธรรมของชุมชน

ผู้ทรงภูมิปัญญาจะร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับครูในลักษณะของการกระตุ้นให้ครูมีจิตสำนึก ที่ดีกับธรรมชาติ รู้เท่าทันสภาวะการณ์ต่างๆ ที่ให้เห็นถึงคุณค่าอันแท้จริงของการมีชีวิตอยู่ และการดำรงตนในโลกแห่งวัตถุโดยไม่หลงมัวเมา เป็นอยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สอดคล้องกับที่ พระราชวรมุนี (2524) สรุปว่า โยนิโสมนสิการ มี 2 แบบ คือ 1) โยนิโสมนสิการแบบปลูกปัญญา มุ่งให้เกิดความรู้แจ้งตามสภาวะ เน้นที่การขจัดอวิชชา เป็นฝ่ายวิปัสสนา มีลักษณะเป็นการส่องสว่าง ทำลายความมืด ขำระล้างสิ่งสกปรกให้ผลไม่จำกัดกาลหรือเด็ดยาตรา นำไปสู่โลกุตระสัมมาทิฐิ และ 2) โยนิโสมนสิการแบบสร้างเสริมคุณภาพจิต มุ่งปลูกเร้าคุณธรรมอื่นๆ เน้นที่การสกัดหรือข่มตัณหา เป็นฝ่ายสมถะมีลักษณะ เป็นการเสริมสร้างพลังหรือปริมาณฝ่ายดีขึ้นมาดกข่มทับหรือบังฝ่ายชั่วไว้ให้ผลขึ้นกับกาลชั่วคราว หรือเป็นเครื่องตระเตรียมหนุนเสริมความพร้อมและสร้างนิสัย นำไปสู่โลกียสัมมาทิฐิ

ผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นดั่งกัลยาณมิตรที่คอยชี้แนะดั่งที่สุมน อมรวิวัฒน์ (2530) กล่าวว่า ปรโตโฆสะที่ดีหรือกัลยาณมิตรและโยนิโสมนสิการนี้เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างบุคคลกับโลกหรือสภาพแวดล้อมภายนอก ก่อนที่จะก้าวเข้าสู่ตัวมรรคที่เป็นองค์ธรรมภายในเฉพาะตนกล่าวคือ กัลยาณมิตร หรือปรโตโฆสะที่ดี เป็นที่เชื่อมให้คนติดต่อกับโลกภายนอกอย่างถูกต้องโดยสังคม และโยนิโสมนสิการเป็นที่เชื่อมให้บุคคลติดต่อกับโลกอย่างถูกต้องโดยทางจิตใจของตนเอง อันได้แก่ท่าทางแห่งการคิดและการรับและความคิด ซึ่งเป็นท่าที่แห่งปัญญาหรือการมองตามความเป็นจริง

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของคุณและผู้ทรงภูมิปัญญาเกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านเพื่อการจัดการประสบการณ์ระดับอนุบาล จึงเป็นการพัฒนาครูให้เข้าใจแก่นแท้แห่งการดำรงอยู่อย่างผู้ที่เข้าใจสัจธรรมโดยมีกัลยาณมิตรคือผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นปรโตโมสะที่ดีนั้นย่อมทำให้ครูมีจิตใจที่ตั้งงาม มองสิ่งรอบตัวอย่างเข้าใจในแก่นแท้ ซึ่งสิ่งนี้เป็นตั้งการพัฒนาที่เข้าถึงจิตวิญญาณแห่งความเป็นครูที่แท้จริง ซึ่งเมื่อครูเป็นผู้ที่ตั้งงามแล้วย่อมจะเป็นกัลยาณมิตรหรือปรโตโมสะที่ดีของศิษย์ต่อไปด้วยเช่นกัน

1.8 การที่จะพัฒนาครูให้สามารถปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านในการพัฒนาเด็กได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นของเด็กในชุมชนนั้น ควรเริ่มจากการสร้างจิตสำนึกให้ครูตระหนักในความสำคัญและคุณค่าที่แท้จริงก่อน และต้องเน้นการปรับใช้วัฒนธรรมที่ครูได้คัดเลือกเองเพื่อให้การแลกเปลี่ยนอยู่บนฐานของความสนใจของครูอย่างแท้จริง และในช่วงของการชี้จุดสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรมด้านอื่นๆ เพื่อให้ครูได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาที่เน้นทางด้านความคิด ความเชื่อ หรือด้านที่เป็นนามธรรมนั้นควรจะต้องจัดโดยคำนึงถึงศักยภาพของบุคคลเพราะแต่ละบุคคลมีศักยภาพของการพัฒนาได้แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีเชิงสังคมวัฒนธรรม ของ Vygotsky (Helm, Beneke, and Steinheimer, 1998) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่องผู้เรียนจะผ่านช่วงระดับพัฒนาการที่เป็นจริงที่ผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้ผ่าน zone of proximal development คือสิ่งที่ผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้ในบางครั้ง หรือสามารถทำได้หากได้รับการช่วยเหลือ ซึ่งสิ่งที่จะช่วยในการเรียนรู้ผ่าน zone of proximal development คือปฏิสัมพันธ์แบบสแกฟโฟลด์ซึ่งผู้ดำเนินการใช้โปรแกรมฯ ศึกษาวิเคราะห์หรือนักพัฒนาที่ต้องการพัฒนาครูในลักษณะของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะต้องศึกษาเพราะเป็นเทคนิคที่จะนำมาสนับสนุน ช่วยเหลือแนะนำเกิดการเรียนรู้ร่วมกันในลักษณะของการร่วมมือ ทำให้เกิดเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ และเป็นการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ขึ้นจากตัวบุคคลแต่ละคน

ดังนั้นในการจัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงต้องจัดในลักษณะที่ต้องสนองศักยภาพระดับที่แตกต่างเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามศักยภาพของแต่ละบุคคลหรือแต่ละชุมชนซึ่งในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูและผู้ทรงภูมิปัญญาในโปรแกรมนี้จึงให้ความสำคัญกับเทคนิคสแกฟโฟลด์เป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาบนฐานแห่งศักยภาพของแต่ละบุคคล

2. ข้อสังเกตจากการวิจัย

จากผลการวิจัยในเรื่องนี้ ได้สะท้อนถึงอิทธิพลจากปัจจัยอื่นๆ ที่กีดขวางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลไม่ให้เกิดประสิทธิผลสำเร็จเต็มที่ตามที่ต้องการ ดังนี้

2.1 สภาพะพื้นฐานของโรงเรียน เป็นเครื่องกีดขวางการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านให้ประสบกับปัญหาเนื่องจาก ครูที่เข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งอยู่ในโรงเรียนที่ยึดภาวะการบริหารโรงเรียนแบบแนวตั้งเน้นการปฏิบัติงานแบบสั่งการ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในโรงเรียนเป็นความสัมพันธ์ตามบทบาทหน้าที่ไม่มีความสัมพันธ์กันฉันท์พี่น้อง หรือความสัมพันธ์แบบเป็นเพื่อนเมื่อครูได้รับความรู้ และประสบการณ์จากการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ทรงภูมิปัญญาแล้ว จึงพบว่าต่างคนก็ต่างปฏิบัติ ขาดการประสานให้เกิดมวพลังของกลุ่มที่จะขับเคลื่อนให้แนวคิดและประสบการณ์ที่ได้รับเชื่อมสู่การปฏิบัติจริงอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

อีกทั้งขาดการสนับสนุนส่งเสริมและให้กำลังใจจากผู้บริหาร เมื่อครูขาดการเสริมพลังอำนาจ จึงทำให้ครูที่เข้าร่วมโปรแกรมฯ บางคนรู้สึกท้อแท้ สังเกตจากการที่ผู้วิจัยเข้าไปพูดคุยกับครูถึงการทำงาน ครูบอกว่า

“ยามเฮามาจากเฮ็ดกิจกรรมแล้ว ผ.อ.บ่เคยถามเฮาจักเทื่อเลยว่านู๋เฮาไปเฮ็ดหยังมาแน่ว นู๋เฮาไปเฮ็ดไปทำกะเมื่อเด็คน้อย เมื่อโรงเรียนของเฮานั้นละ...”

จึงเห็นได้ว่าการที่ครูจะนำวัฒนธรรมพื้นบ้านมาปรับใช้เพื่อให้ประสิทธิผลสำเร็จอย่างแท้จริงนั้นต้องปฏิบัติบนฐานของความเห็นอกเห็นใจเอื้ออาทรเกื้อกูล บุคลากรในโรงเรียนต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีบรรยากาศของการร่วมคิดร่วมทำเป็นพื้นฐานอันจะส่งผลให้การดำเนินการพัฒนาแบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ฯ ประสบผลสำเร็จตามที่พึงประสงค์ได้

2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน ส่งผลต่อการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านในการจัดประสบการณ์ การที่โรงเรียนมีความสัมพันธ์กับชุมชนในลักษณะความสัมพันธ์ตามบทบาทหน้าที่เพียงอย่างเดียวจะทำให้บุคลากรในส่วนของโรงเรียนและชุมชนขาดการสร้างสรรค์ร่วมกันอย่างแท้จริง เมื่อครูจะนำวัฒนธรรมมาปรับใช้ในโรงเรียนจึงเป็นการจัดกิจกรรมที่ขาดการประสานและสนับสนุนจากชุมชน อีกทั้งครูบางคนยังเห็นว่า การเชิญคนในชุมชนมาร่วมกิจกรรมในโรงเรียน

นั้นเป็นเรื่องยุ่งยาก ไม่จำเป็น เพราะครูก็สามารถทำกิจกรรมได้เช่นกัน การปรับใช้วัฒนธรรมจึงขาดพลังจากชุมชน

จึงเห็นได้ว่าการที่จะปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านลงสู่ห้องเรียนนั้นครูต้องเห็นคุณค่าของชุมชน ยอมรับในศักยภาพและบทบาทที่แตกต่างกันแล้วนำบุคคลเหล่านั้นมาร่วมวางแผน ร่วมจัดกิจกรรมซึ่งครูต้องเป็นฝ่ายประสานและเข้าหาชุมชน เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการที่จะโอบอุ้มช่วยเหลือเด็กให้เติบโตอย่างเข้มแข็งจากครูในชุมชนและโรงเรียน เพราะชีวิตของเด็กไม่ได้เรียนรู้เฉพาะในรั้วของโรงเรียน เด็กยังต้องอยู่ในชุมชน ซึ่งมีบุคคลในชุมชนเป็นเสมือนรั้วที่จะคอยปกป้อง ชี้นำ และป้องกันภัยต่างๆ บุคคลากรในโรงเรียนที่จึงต้องหันมาให้ความสำคัญและเปิดใจกว้างให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่

2.3 ภาระหน้าที่อื่นนอกเหนือจากงานสอน ทำให้ครูไม่มีเวลาที่จะอยู่ดูแลเด็กอย่างสม่ำเสมอ ต้องเร่งทำงานอื่นโดยเฉพาะงานส่งเสริมการสอน ซึ่งพบว่างานแต่ละอย่างล้วนเร่งด่วน ผู้วิจัยพบว่าครูบางคนให้ความสำคัญกับงานเหล่านี้มากกว่าการดูแลเอาใจใส่เด็ก การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จึงยังไม่เป็นระบบ ขาดการวางแผนและการจัดกิจกรรม ทำให้ครูบางคนไม่สามารถนำแนวคิดและประสบการณ์ที่ได้รับจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปรับลงสู่การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กเท่าที่ควร จึงเห็นได้ว่าการที่จะสร้างจิตสำนึกแห่งการพัฒนาตามแนวทางวัฒนธรรมชุมชนนั้น ต้องสร้างจากบุคคลที่มีสำนึกดี ยึดมั่นในการที่จะพัฒนาเด็กอย่างจริงจัง กล้าที่จะออกนอกกรอบแห่งระบบบ้างถ้าเห็นว่ามีแนวทางที่นำประโยชน์มาสู่เด็กมากกว่า และต้องเป็นโรงเรียนที่มีวิสัยทัศน์ให้ความสำคัญของคุณในบทบาทของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับเด็กมากกว่าบทบาทของการจัดทำเอกสารหรือระบบข้อมูลเพื่อสนองนโยบายของราชการเพียงอย่างเดียว

2.4 ครูอยู่ในช่วงแห่งการปฏิรูป ซึ่งให้ความสำคัญกับความก้าวหน้าในวิชาชีพ ทำให้ส่งผลกระทบต่อการทำงานแบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งอยู่บนแนวคิดการพัฒนาจากฐานรากที่มุ่งสร้างความตระหนัก สร้างจิตสำนึกใหม่โดยเน้นการพัฒนาที่ค่อยๆ เติบโตอย่างเข้มแข็งมั่นคง เมื่อครูเริ่มมองหาผลประโยชน์และหวังผลเฉพาะหน้าจึงทำให้ครูบางคนรู้สึกว่าการพัฒนาในลักษณะนี้ไม่มีคุณค่าเท่ากับการทำผลงานอาจารย์ 3 ซึ่งผู้วิจัยพบว่ามีครูบางคนที่เข้าร่วมโปรแกรมฯ ในช่วงแรกแล้วไม่ขอร่วมในบางกิจกรรมเพราะต้องเร่งทำผลงาน และยังพบว่าส่งผลกระทบต่อกรนำความรู้ที่ได้รับจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ลงสู่การปฏิบัติ เมื่อครูเห็นว่าความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงานสำคัญกว่าการพัฒนาที่มุ่งสร้างจิตสำนึกและมองไม่เห็นประโยชน์เฉพาะหน้าจึงไม่เกิดการปรับเปลี่ยนและพัฒนาเด็กเท่าที่ควรซึ่งสอดคล้องกับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า (อ้างถึงใน ทิศนา แคมมณี 2545)

“...ถ้าคุณไม่หวังประโยชน์ที่ควรจะห่วงหันไปห่วงอำนาจ ห่วงตำแหน่ง ห่วงสิทธิ์ และห่วงรายได้กัน
 มากๆ เข้าแล้ว จะเอาจิตใจที่โชนมาห่วงความรู้ ห่วงความดี ความเจริญของเด็ก ความห่วงในสิ่ง
 เหล่านี้ก็จะค่อยๆ บั่นทอนทำลายความเป็นครู ไปจนหมดสิ้น จะไม่มีอะไรเหลือไว้พอที่ตัวเองจะ
 ภาคภูมิใจ หรือผูกใจใครไว้ได้ ความเป็นครูก็จะมีค่าเหลืออยู่ให้เป็นที่เคารพบูชาอีกต่อไป...”

2.5 ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบรวมคิดรวมทำ ที่มุ่งเน้นการทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนา
 หรือร่วมแก้ปัญหา จะเกิดได้เป็นอย่างดีถ้ากลุ่มมีสมาชิกประมาณ 2- 8 คน เพราะจะทำให้เกิด
 ความสะดวกในการที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน และเป็นกลุ่มที่มีขนาดไม่ใหญ่เกินไป ทำให้การเรียนรู้
 ร่วมกันเกิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.6 ในการทำงานพัฒนานั้นผู้ที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจ ไม่หวังผลประโยชน์ มีคุณธรรมของ
 ความเอื้อเฟื้อ และมีฐานคิดแบบเข้าใจความเป็นจริง มองเห็นความเชื่อมโยงและเอื้ออาทรระหว่าง
 มนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ เห็นความเชื่อมโยงของสรรพสิ่งจะส่งผลให้การพัฒนา
 จากระดับรากหญ้าที่เป็นการทำงานเพื่อความยั่งยืน ประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ
 ในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลใดมุ่งแสวงหาเฉพาะผลประโยชน์ ไม่เห็นความสำคัญของคุณค่าที่จะ
 เกิดขึ้นกับผู้อื่นหรือส่วนรวม ย่อมส่งผลให้การพัฒนาแบบรวมคิดรวมทำไม่บรรลุผลตามเป้าหมาย

2.7 เกียรติยศหรือความก้าวหน้าทางราชการหยิบยื่นให้ครู เพื่อเป็นรางวัลสำหรับผู้
 สร้างผลงาน และสร้างประโยชน์ บางครั้งพบว่าก่อให้เกิดแนวคิดที่สวนทางกับแก่นแท้ของ
 การพัฒนา ในทางตรงกันข้ามกลับเป็นแนวทางให้คนเก่งที่ขาดคุณธรรมนำไปเป็นเครื่องมือใน
 การทำลายความดีงามในสังคม และเป็นตัวกีดขวางหลักการพัฒนาแบบยั่งยืน ดังนั้นการที่จะ
 พัฒนาการศึกษาก็ต้องมีการทบทวนหลักการเชิดชูเกียรติยศแห่งวิชาชีพครู โดยหันมาให้ความสำคัญ
 สำคัญกับการสร้างคุณค่าที่แท้จริง นั่นคือ การพิจารณาที่ผลผลิตที่ครูสร้างขึ้น เช่นคุณภาพผู้เรียน
 หรือหลักการอุทิศตนเพื่อผู้อื่น หรือการสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชน และสิ่งแวดล้อม มิใช่เน้นการทำ
 ความดีเพื่อมุ่งหวังผลประโยชน์หรือรางวัล

ข้อเสนอแนะ

1. ด้านการนำโปรแกรมไปใช้

1.1 แม้ว่าโปรแกรมนี้จะทดลองโดยอาศัยชุมชนกรณีศึกษาที่มีความเฉพาะดังกล่าว แต่
 แนวคิดและกิจกรรมที่นำเสนอ ก็เป็นสิ่งที่ครูระดับอนุบาลในบริบทอื่นสามารถเรียนรู้ได้เพราะถ้า

ศึกษาโปรแกรมจนเกิดความเข้าใจจะพบว่า โปรแกรมฯ เน้นกระบวนการเรียนรู้มากกว่าเนื้อหา เน้นการพัฒนาตนเองไปตามเป้าหมายของครูแต่ละคน ดังนั้นโปรแกรมนี้น่าจะนำไปใช้ได้กับครูในชุมชนอื่นๆ ด้วย

1.2. เพื่อให้โปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครู และ ผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน บรรลุวัตถุประสงค์ ผู้นำโปรแกรมฯ ไปใช้ควรจะมีเริ่มในส่วนของบุคลากรในโรงเรียน หรือบุคลากรทางการศึกษา หรือนักพัฒนา ก่อน โดยเฉพาะผู้บริหาร หรือ คีษานีเทศก์ เพราะการริเริ่มจากฝ่ายโรงเรียน จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ในแนวราบ โดยผู้นำโปรแกรมฯ ไปใช้จะต้องแสวงหาครูหรือกลุ่มครูที่มีทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ มีวิสัยทัศน์และสนใจด้านการพัฒนาโรงเรียนและชุมชน เพราะจากการวิจัยพบว่าถ้าครูมีคุณลักษณะดังกล่าวจะสามารถพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพ รวมทั้งต้องแสวงหาพันธมิตรหรือเครือข่ายจากนอกชุมชนที่มีทัศนคติในการทำงานเหมือนกัน

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่มีอยู่ก่อนเป็นปัจจัยในการสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งแม้ว่าครูจะสนใจโปรแกรมฯ และสมัครเข้าร่วมแล้วแต่หากพบว่ามีสมาชิกคนอื่นที่มีความขัดแย้งกันมาก่อนเข้าร่วมด้วย จะทำให้ครูเกิดความคับข้องใจในการทำกิจกรรม และในที่สุดก็ถอนตัวออกจากโปรแกรมฯ ดังนั้นกลุ่มที่จะเอื้อให้เกิดการทำกิจกรรมร่วมกันให้ประสบความสำเร็จอย่างแท้จริงนั้นสมาชิกต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและไม่มี ความขัดแย้งกันมาก่อนด้วย

1.3 เพื่อให้โปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครู และผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน สามารถบรรลุจุดมุ่งหมายตามที่ตั้งไว้อย่างเต็มที่และใช้ได้อย่างแพร่หลาย ควรมีการพัฒนาครู บุคลากรในโรงเรียน ผู้ทรงภูมิปัญญา ประชาชน รวมทั้งองค์กรต่างๆ ในชุมชนให้มีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยลักษณะของการพัฒนานั้น คือ มีการจัดสัมมนาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน การจัดการศึกษาทุกระดับ และทุกระบบ และเรื่องเกี่ยวกับความร่วมมือระหว่างบุคลากรทางการศึกษา ประชาชน ผู้รู้และองค์กรในชุมชน เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนให้มากที่สุด โดยทำอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนเปิดโอกาสให้ ผู้รู้ในชุมชน ประชาชน และองค์กรต่างๆ เข้ามาจัดกิจกรรม ร่วมกิจกรรม เยี่ยมชมโรงเรียน และร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ มีการวางแผนแนวทางในการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับสภาพปัญหา ความต้องการและวิถีชีวิตของเด็กและคนในชุมชนในทุกปีการศึกษาควรมีการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวางแผนทำงานร่วมกันระหว่างครู บุคลากรใน

โรงเรียนและในส่วนของชุมชนในการที่จะปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านในการจัดกิจกรรมการศึกษาทุกระดับและทุกระบบในชุมชน

1.4 เพื่อให้โปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของคุณและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสานแพร่หลายและมีผู้นำไปใช้อย่างกว้างขวางควรมีการอบรมครูถึงแนวการใช้โปรแกรมแล้วติดตามผล หรือนำโปรแกรมฯ ไปเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาครู หรือบุคลากรทางการศึกษาโดยมุ่งเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาตามแนววัฒนธรรมชุมชน ให้ครูสามารถร่วมเรียนรู้ ศึกษาพื้นที่ วิเคราะห์ชุมชน ร่วมกับผู้รู้ ประชาชนองค์กรชุมชนต่างๆทั้งในและนอกชุมชน สร้างข้อมูลพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน วิเคราะห์ศักยภาพชุมชน เพื่อหาแนวทางปรับปรุงและพัฒนา โดยใช้ครูซึ่งเป็นผู้นำทางการศึกษาเป็นวงล้อในการขับเคลื่อนที่จะสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจากระดับรากหญ้าอันจะนำมาสู่ความยั่งยืนของสังคม ซึ่งการพัฒนาครูตามแนวทางดังกล่าวควรกำหนดเป็นแนวนโยบายระดับชาติเพื่อที่จะให้สถาบันผลิตและพัฒนาครูได้กำหนดเป็นเนื้อหาอย่างชัดเจน

1.5 ผู้นำโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของคุณและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสานไปใช้สมควรอย่างยิ่งที่จะต้องเป็นบุคคลที่สำนึกในคุณค่าอันดีงามของวัฒนธรรมพื้นบ้าน มีความเข้าใจในแก่นสารของวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ไม่มองวัฒนธรรมเป็นเพียงอดีตที่สำเร็จรูป ตายตัวหยุดนิ่งรอการอนุรักษ์ ต้องเป็นผู้ที่มองวัฒนธรรมว่ามีการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการ ต่อเนื่อง เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน อนาคต อันเป็นการเชื่อมโยงทุกสิ่งอย่างเป็นพลวัต และมีความมุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์ พื้นฟู ประยุกต์ใช้ และสร้างใหม่อย่างรู้คุณค่า

แล้วผู้ที่จะนำไปใช้ยังต้องมีเทคนิคและบุคลิกภาพในการที่จะสานสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคลต่างๆ ซึ่งเป็นผู้นำทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และจะต้องเป็นบุคคลที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจ อุทิศตนและเสียสละ จึงจะสามารถดำเนินโปรแกรมไปได้อย่างราบรื่นบรรลุตามจุดมุ่งหมายของโปรแกรม

1.6 โปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของคุณและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูและผู้ทรงภูมิปัญญาในกระบวนการคัดเลือกครูและผู้ทรงภูมิปัญญานั้น ผู้นำโปรแกรมไปใช้ควรจะศึกษาและทำความเข้าใจวิถีชีวิตทั้งในส่วนของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาก่อนเพื่อจะได้นำมากำหนดเป็นแนวทางในการจัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่

เหมาะสม โดยต้องเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบสอดประสานอยู่ในธรรมชาติและวิถีชีวิตไม่แทรกแซงวิถีชีวิตตามธรรมชาติของครูและผู้ทรงภูมิปัญญา อันจะส่งผลให้โปรแกรมมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1.7 โปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน เน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูและผู้ทรงภูมิปัญญา การทำกิจกรรมในทุกกระบวนการต้องผ่านความเห็นชอบหรือมีการปรึกษาและวางแผนร่วมกันระหว่างผู้นำโปรแกรมไปใช้ ครูและผู้ทรงภูมิปัญญาล่วงหน้าก่อนซึ่งจะทำให้โปรแกรมฯ ดำเนินไปตามจุดมุ่งหมายได้โดยง่าย

1.8 ผู้ที่จะนำโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสานไปใช้ ควรเลือกกรณีศึกษาในส่วนของสมาชิกกลุ่มครูที่มีพื้นฐานความสัมพันธ์แบบเป็นเพื่อนมีความเกื้อกูลกันฉันท์พี่น้อง และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง และกลุ่มที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้นั้นไม่ควรเป็นกลุ่มใหญ่เพราะจะทำให้เกิดปัญหาเรื่องการทำงานร่วมกัน เช่น เวลาว่างไม่ตรงกัน หรือไม่ได้เกิดการแลกเปลี่ยนอย่างทั่วถึง กลุ่มที่เหมาะสมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่จะให้โปรแกรมฯ ประสบความสำเร็จนั้นควรมีสมาชิกประมาณ 2-8 คน

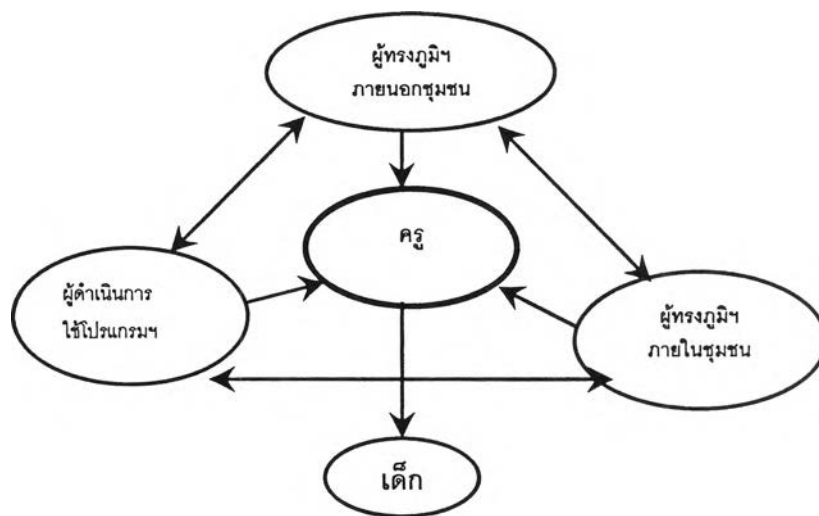
1.9 ผู้นำโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน ไปใช้ควรมีการศึกษาและค้นให้พบผู้ทรงภูมิปัญญาหรือเครือข่ายผู้ทรงภูมิปัญญาที่มีวิถีคิด และโลกทัศน์ที่สะท้อนความอ่อนน้อมถ่อมตน มีการเป็นอยู่อย่างเกื้อกูลและเผื่อแผ่ต่อมวลมนุษยและสภาพแวดล้อม พืช สัตว์และระบบนิเวศ มีจิตสำนึกสาธารณะ เป็นคนดี มีศีลธรรม เป็นผู้นำทั้งด้านความคิดและกิจกรรม เป็นผู้มีความสุขทั้งทางกายทางใจ และทางสังคม เป็นที่ยอมรับของคนทั้งในและนอกชุมชน มีความเข้าใจและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้านในพื้นที่ที่จะนำโปรแกรมฯ ไปใช้จึงจะส่งผลให้โปรแกรมฯ มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

1.10 ผู้นำโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน ไปใช้ควรศึกษาชุมชนทั้งในส่วนของโรงเรียนและชุมชนรวมทั้งผู้ทรงภูมิปัญญาในชุมชน เพื่อทำความเข้าใจ

และค้นให้พบศักยภาพทางด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชนก่อน จึงจะสามารถประสานเชื่อมโยง ให้การพัฒนาโปรแกรมประสบผลสำเร็จได้

1.11. ผู้นำโปรแกรมฯ ไปใช้ต้อง ทำหน้าเชื่อมโยงประสานกับผู้ทรงภูมิปัญญาภายใน ชุมชนและผู้ทรงภูมิปัญญาภายนอกชุมชนในลักษณะของกอนเส้า เพื่อร่วมกันพัฒนาครูให้ สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านในการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กได้ การทำงานจึงควรเป็นไปดังแผนภาพที่ 10

แผนภูมิที่ 10 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบกอนเส้า

1.12 ผู้นำโปรแกรมฯ ไปใช้ต้องเรียนรู้เทคนิคของสแกฟโพล์ดิงและหลักการคิดอย่าง แยกคายเพราะโปรแกรมฯ มีลักษณะการทำงานที่มีความยืดหยุ่นสูง การเรียนรู้เทคนิคและหลัก การดังกล่าวจะทำให้ผู้ดำเนินการใช้โปรแกรมฯ สามารถอำนวยความสะดวก กระตุ้นและให้กำลังใจอันจะส่งผลให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันประสบผลสำเร็จได้

1.13 ในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผู้นำโปรแกรมฯ ไปใช้ต้องสนทนากับอาจารย์ที่ปรึกษา หรือผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรม และเพื่อนนิสิตที่มีฐานแนวคิดทฤษฎีใกล้เคียงกัน จึงทำให้ โปรแกรมฯ สามารถดำเนินไปได้ด้วยดี ดังนั้นในการที่จะนำโปรแกรมฯ ไปใช้นั้นผู้ดำเนินการใช้ โปรแกรมฯ ควรจะแสวงหา และร่วมสนทนากับบุคคลที่มีปรัชญาแนวคิดพื้นฐานใกล้เคียงกัน เพื่อเป็นการเตรียมการ และสังสมแนวคิดในการพัฒนาแบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้

1.14 ผู้นำโปรแกรมไปใช้ ควรมีการวางแผนเรื่องงบประมาณค่าใช้จ่ายสำหรับกิจกรรมต่างๆ ไว้ล่วงหน้า หรือจัดเตรียมวางแผนเพื่อหาแหล่งเงินทุนสนับสนุน ไว้ให้พร้อมจึงจะทำให้การดำเนินการใช้โปรแกรมประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย

2. ด้านการค้นคว้าวิจัย

2.1 จากงานวิจัยเรื่องการพัฒนาโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน พบประเด็นที่น่าสนใจ คือ การนำวัฒนธรรมพื้นบ้านด้านการเกษตร มาปรับใช้ ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็ก จะทำให้เด็กมีความรับผิดชอบ ได้เรียนรู้จากการลงมือทำจริง ได้สัมผัสกับดิน น้ำ ต้นไม้ และแสงแดด เด็กได้เรียนรู้การเป็นอยู่สัมพันธ์กับธรรมชาติ เพื่อปลูกฝังให้เด็กมีจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์อันจะเป็นพื้นฐานที่ดีในการที่จะเป็นอยู่อย่างเกื้อกูลกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การวิจัยนี้มีประโยชน์สำหรับการวิจัยต่อไปคือ การพัฒนาโปรแกรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมด้านการเกษตรของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อส่งเสริมจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์สำหรับเด็กระดับอนุบาล

2.2 ควรมีการพัฒนาโปรแกรมสำหรับเด็กในท้องถิ่นที่มีวัฒนธรรมพื้นบ้านอื่นๆ เช่น ชาวเขา ชาวเล เพื่อหาข้อค้นพบ ข้อเสนอแนะและข้อสังเกตอื่นๆ ที่เกิดขึ้น เพราะแต่ละชุมชนมีลักษณะเด่นของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่แตกต่างกัน และประสบกับปัญหาและความต้องการที่แตกต่างกันด้วย

2.3 จากการวิจัยในครั้งนี้ถึงแม้จะมุ่งเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูและผู้ทรงภูมิปัญญา แต่เมื่อมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปรากฏว่ามีหลายกิจกรรมที่เครือข่ายครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเข้าร่วมในกิจกรรมส่งผลให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ที่ขยายเป็นวงกว้าง จึงเป็นที่น่าสนใจที่จะทำการวิจัยเพื่อพัฒนาเด็กในชุมชน โดยประสานความร่วมมือระหว่างครู ผู้รู้ ประชาชน และองค์กรต่างๆ ในชุมชน เพื่อที่จะให้เกิดการขับเคลื่อนทางสังคมจากฐานรากอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

2.4 ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์ศักยภาพของวัฒนธรรมพื้นบ้านเพื่อนำมาแก้ปัญหา ส่งเสริมและพัฒนาด้านชีวิตความเป็นอยู่และด้านการศึกษาของเด็กและชุมชนต่อไป

2.5 จากงานวิจัยเรื่องการพัฒนาโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน พบประเด็นที่น่าสนใจ คือ แนวคิดการปรับใช้ฮีต 12 คอง 14 อันเป็นรากเหง้าของวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสาน ที่แสดงให้เห็นถึงการเป็นอยู่อย่างเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์ สิ่งเหล่านี้เมื่อนำมาปลูกฝังและกล่อมเกลาจิตใจตั้งแต่เล็กๆ จะเป็นพื้นฐานที่ดีในการดำรงชีวิตต่อไป การวิจัยนี้มีประโยชน์สำหรับงานวิจัยต่อไป คือ การพัฒนาโปรแกรมการประยุกต์ใช้ฮีต 12 คอง 14 เพื่อการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็กอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน

2.6 จากงานวิจัยเรื่องการพัฒนาโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน พบประเด็นที่น่าสนใจ คือ ความแตกต่างของการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกันของแต่ละชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดปัจจัยกีดขวางการพัฒนา ซึ่งเป็นข้อสังเกตที่มีประโยชน์สำหรับงานวิจัยต่อไป คือ การศึกษาปัจจัยกีดขวางการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาระดับอนุบาลในชุมชนชนบทอีสาน

2.7 จากงานวิจัยเรื่องการพัฒนาโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน พบประเด็นที่น่าสนใจ คือ ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูและผู้ทรงภูมิปัญญาแต่ละครั้งจะปรากฏว่ามีเครือข่ายของผู้ทรงภูมิปัญญาและชาวบ้านเข้ามาสนับสนุนในเกือบทุกกิจกรรม ทำให้เกิดการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ และเกิดการพัฒนาที่ประสานเชื่อมทั้งในส่วนของโรงเรียนและในส่วนของชุมชน จากฐานของข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้จึงเป็นประโยชน์สำหรับการวิจัยต่อไป คือ การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กระดับปฐมวัย

2.8 จากงานวิจัยเรื่องการพัฒนาโปรแกรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านของครูและผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลตามวิถีชีวิตชนบทอีสาน พบประเด็นที่น่าสนใจ เกี่ยวกับโปรแกรมเชิงพัฒนาว่าผลของการพัฒนา มีความสอดคล้องกับตัวแปรที่ศึกษา ผลของการพัฒนาจึงเกิดขึ้นระหว่างการเดินทางการใช้โปรแกรมฯ และการพัฒนาสามารถดำเนินต่อเนื่องไปได้เรื่อยๆ ตามความพร้อมของกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วม

2.9 จากการที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้ตรวจสอบดัชนีเชิงวัฒนธรรมชี้ให้เห็นว่ารูปแบบงานวิจัยเชิงสังคมวัฒนธรรมที่มีปรัชญาแนวคิดที่เน้นการมีส่วนร่วมนั้น กลุ่มสมาชิกที่เข้าร่วมโปรแกรมฯ อาจจะลดลงจนเหลือผู้วิจัยเพียงคนเดียวก็ได้ไม่ใช่สิ่งที่แปลก เพราะการพัฒนาเน้นการเห็นคุณค่าจากภายในของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม ผู้วิจัยจึงไม่สามารถบีบบังคับหรือควบคุมปัจจัยทางสังคมทุกอย่างได้